

1999/44

1999/7

İÇİNDEKİLER

Soguk Savas Sonrasinda, Nato'nun Yeni Misyon
Arayislarina Genel Bir Yaklasim

AYNUR ASLAN

1

ABD'nin II. Dunya Savasi Sonrasi Stratejilerinde
Bolgesel Politikaların Koordinasyonu

EBRU AFAT

22

Soğuk Savaş Sonrasında Nato'nun Yeni Misyon Arayışlarına Genel Bir Yaklaşım Aynur Aslan

1989 yılında dünya, Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde Berlin Duvarı'nın yıkılması, Orta ve Doğu Avrupa'da tek partili komünist devletlerin ortadan kalkması, eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinde bağımsız devletlerin kurulması ve Avrupa'da bölünmenin sona ermesi gibi olayları içeren önemli bir politik sürecin başlangıcına şahit oldu. Bu denli önemli olaylardan tek tek ülkeler kadar, uluslararası kuruluşlar da etkilendi. Değişen güvenlik ortamı, bir savunma örgütü olarak kurulan Kuzey Atlantik İttifakı (NATO-North Atlantic Treaty Organisation) üzerinde etkili oldu; İttifakın askeri kuvvetlerinde, ve bunların hazırlanma ve konuşlanma düzeylerinde indirimler yapıldı. Aynı zamanda İttifak'ın yeni ve/veya daha genişletilmiş misyonları da ortaya çıktı

İttifak'ın Soğuk Savaş sonrası dönemindeki asli görevi hâlâ, Avrupa'da barışı garanti etmek olarak görülmektedir, ancak İttifak bu görevini artık askeri caydırıcılıktan ziyâde üyeleri arasındaki politik uyumla yürütme çabaları içerisinde. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Batı güvenlik sisteminin bir üyesi olmak istemelerindeki en önemli nedenlerden biri de böyle bir üyeliğin kendilerine ülkelerindeki reformlarını gerçekleştirebilmek için gereken istikrarlı ortamı getireceğine inanmalarıdır. Bu nedenle, denilebilir ki, Soğuk Savaş sonrasında İttifakın politik rolü askeri rolünün üzerine çıkmıştır.

Yeni dönemde, dıştan gelecek tek ve son derece açık bir tehdit yerine artık, çok yönlü ve çoğu kez öngörülmesi güç riskler ve krizler ortaya çıkmıştır.

Değişen ortama uyum sağlamak amacıyla, İttifak iç ve dış yapılarında yeni uyarlamalara gidilmektedir. İçteki uyarlamalar konusunda, yeni ihtiyaçlara cevap verecek olan yeni komuta yapısı üzerinde önemli çalışmalar yapılmaktadır. İttifakın dış yapısındaki uyarılma çalışmaları da hızla devam etmektedir; üyeliğe davet edilmiş üç ülkeyi (Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti) İttifak üyesi olarak hazırlama çalışmaları, ortak ülkelere İttifak faaliyetlerine doğrudan katılma olanağı verecek olan Barış İçin Ortaklık (BIO) çalışmaları, Rusya ile geniş kapsamlı bir program, Ukrayna ile yeni ilişkiler, Akdeniz ülkeleri ile diyalog, yeni demokrasilerle ikili siyasi, askeri, ticari diyalog, vb.

Oldukça yoğun tartışmaların yaşandığı genişleme konusu da belirginliğe kavuşturulmuştur. 1997 Madrid Zirvesi'nde Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan NATO'ya katılmaları için resmi olarak davet edilmişlerdir. Aralık 1997'de ise İttifak Dışişleri Bakanları, Çek, Polonyalı ve Macar meslektaşları ile her bir ülke için bireysel olarak bir " Katılım Protokolü" imzaladılar. Ayrıca, İttifak'a katılmak isteyen ve bu yeteneğe sahip ülkelere İttifak'ın kapılarının sonuna kadar açık olduğunu da teyid ettiler. Böylelikle, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın, İttifak'ın 50.

kuruluş yıldönümü olan 1999'a İttifak üyesi olarak girmesi, neredeyse, kesinleşmiş oldu. Bu süre içerisinde Katılım Protokolünün mevcut 16 üye devlet tarafından kendi ulusal prosedürlerine göre onaylanması gerekmekte (Kanada ve Danimarka onay prosedürlerini Şubat 1998'de tamamlamışlardır) ve bu üç devletin de silahlı kuvvetlerini NATO standartları seviyesine getirebilmeleri için reform çalışmalarını hızlandırmaları gerekmektedir.

Öte yandan, müstakbel üyeleri İttifak üyeliğinin getireceği sorumluluklara hazırlamak için İttifak içerisinde de ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin; bu ülkeler, belirli Kuzey Atlantik Konseyi(North Atlantic Council-NAC) ve NATO Komiteleri toplantılarına katılmakta ancak karar verme sürecinde aktif rol almamaktadırlar.

Kısacası İttifak, soğuk savaş sonrasında, toplu savunma amaçlı geleneksel bir askeri ittifaktan geniş çaplı bürokrasi ve karmaşık bir karar verme süreci olan işbirliğine dayalı politik-askeri bir örgüt olma yönünde gelişmiştir ve gelişmektedir.

Bu çalışmada, İttifak'ın yaşadığı bu büyük çaplı değişimi ve nedenlerini kısaca ve genel hatlarıyla ortaya koyma amacı taşındık. Bunun için de öncelikle İttifak'ın ilk kurulduğu yıllara dönerek İttifak'ın hangi umutlarla ve düşüncelerle, nasıl bir ortamda kurulduğuna değinmeye çalıştık. Kuruluşun anlatıldığı bu ilk bölümde, ayrıca Soğuk Savaş'ın sona erdiği varsayılan tarihlere kadar (1980li yılların sonu)İttifak'ın geçirdiği dönüşüme de kısaca bir göz attık.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Soğuk Savaş'ın bittiği ilk yıllarda İttifak'ın geleceği üzerine yaşanan tartışmaları ele aldık. Sovyetlerin ve Komünist tehlikenin yok olduğu düşünülen bu dönemde insanların dünyaya bakışları değişti. Bundan sonra

dünyada dâim bir barış olacağı fikri, insanları bir anda zafer sarhoşluğuna itti. Binbir emekle büyütülen Soğuk Savaş çocuğunu (NATO) ise kendi elleriyle ölüme terk ettiler. Ancak gelişen olaylar ve son bulmayan 'çıkarlar' hatanın çok kısa bir sürede anlaşılmasına ve hemen telâfi edilmesi çalışmalarına yol açtı. ' Son' mu ' yeni bir başlangıç' mı başlığı altında ise bu tartışmaları ele aldık. Yaşatılmasına karar verilen İttifak'ın yeni misyonlar aramasını ve bu konudaki farklı görüşleri de yine ikinci bölümde inceledik.

Üçüncü bölümde ise kabul edilen veya kabul edilmesi olasılığı en yüksek olan yeni misyonları ve bunlar hakkındaki görüşleri inceledik. Ancak, süreç hâlâ devam etmekte olduğundan olayların gidişâtı ve sonucu hakkında kesin birşeyler söylemek oldukça zor. İttifak'ın Ellinci Kuruluş Yılı'nın(1999), İttifak için ayrı bir önem taşıyacağını ve bazı şeylerin daha net bir çerçeveye kavuşacağını ise daha kolay söyleyebiliriz.

Birinci Bölüm

1) İttifakın Temelleri

A) İttifak'a duyulan ihtiyaç:

İkinci Dünya Savaşı'nda iki büyük sanayi ve askeri gücünün -Almanya ve Japonya- yenilgisi, Sovyetler Birliği'nin doğusunda ve batısında bir otorite boşluğu oluşturdu. Bu fırsatı değerlendiren Sovyetler ise, Kızılordu sayesinde yoğun bir genişleme politikası tâkip etti. İşte böyle bir ortamdadır ki İngiliz Başbakanı Winston Churchill, Amerikan Başkanı Truman'a 'Rusya'nın sınırlarına inen demir perde'den bahseden ünlü telgrafını çekmişti.

İkinci Dünya Savaşı esnasında ortak bir düşmana karşı-Almanya-mücadele, Batılı devletler ile Sovyetler arasında bir ittifaka yol açmıştı. İlişki-

lerde, bu savaş dönemi ittifakının barış dönemi işbirliğine dönüştürüleceği yolunda iyimser bir hava hakimdi. Üç büyüklerin Devlet Başkanlarının-Roosevelt, Churchill ve Stalin- katılımıyla Şubat 1945'te toplanan Yalta Konferansı, bu iyimser düşüncelerin hâkim olduğu dönemde gerçekleştirilmişti. Ağustos 1945'de toplanan Potsdam Konferansı'nda hava elektriklenmişse de esas itibariyle değişen fazla bir şey yoktu.

Bu iyimser hava içinde gerçekleştirilen önemli olaylardan bir diğeri de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurucu belgesi (Charter) üzerinde anlaşmaya varılmasıydı.

Ancak, savaş esnasında ortak düşmanı yenmek gayesiyle hasıraltı edilmiş olan görüş ayrılıkları, savaş sonrasında ortaya çıkan siyasi nitelikteki sorunlarla birlikte su yüzüne çıktı. Savaş sonrası Almanya'nın durumu, görüşmelerden dışlanma korkusu gibi nedenlerle Sovyetler tedirgindi. Sovyetler Birliği'nin Estonya, Latvia ve Litvanya'yı tamamen, ayrıca Finlandiya, Romanya, Polonya, Kuzeydoğu Almanya ve Doğu Çekoslovakya'yı da kısmen ilhak etmesi işbirliği umutlarına darbeyi vurdu. 1947 Moskova Konferansı'nda yaşanan çıkmaz ise Batı ile Sovyetler arasında geliştirilmeye başlanan işbirliğine son noktayı koydu.

Sovyetler bu teritoryal yayılmasını, Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki kontrolünü arttırmaya yönelik politikalarla da destekledi. Kızılordu'nun Avrupa'nın merkezindeki varlığı ve komünist ideolojinin "popüler front" ülkelerine sızması, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya, Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'nın Sovyet tahakkümü altına girmesine yol açtı. Bu ülkelerde yönetimi ele geçiren komünist hükümetler, Sovyetlerin uydu ülkeler bloğunu oluşturdu. Böylelikle Sovyetler, çıkacak herhangi bir savaşta, savaş alanı-

nı Sovyet sınırından uzaklaştırmış ve Almanya ile arasına bir "tampon bölge" koymuş oluyordu. Ayrıca, bundan sonra kendisine karşı girişilecek bir saldırıda Doğu Avrupa'nın bir atlatma tahtası olarak kullanılmasını da önlemiş oluyordu.

Kendilerini ciddi bir Sovyet yayılması ve baskısı karşısında tehlikede hisseden Avrupa'nın diğer ülkeleri, güvenliklerini ve bağımsızlıklarını garanti edecek kurumlara ihtiyaç duydular. Bu ihtiyaç onları, Sovyetler Birliği'ne karşı durabilecek tek güç olarak gördükleri, Amerika Birleşik Devletleri'ne yöneltti.

B- İttifak'ın kuruluşuna doğru:

a) Truman Doktrini ve Marshall Planı

1947 yılından itibaren Amerikan dış politikasının temel anlayışı komünizm ve Sovyetlere karşı açılan savaş olmuştur ve bu savaşın çıkış noktasında da Truman doktrini vardır.

Amerika Birleşik Devletlerinde, Nisan 1945'de Başkanlık koltuğuna oturan Truman, uzun bir süredir uygulanmakta olan izolasyonist dış politikanın terk edilmesi ve Amerikan çıkarlarına düşman olan hiçbir gücün Avrupa'da yaşatılmaması görüşünü savunuyordu. Ancak görünen oydu ki Sovyetler, Avrupa'da kendi çıkarlarına uygun hareket etmeye başlamış ve Amerika'nın hayati çıkarlarını tehdit eder olmuştur.

Avrupa'da Sovyetlerin baskısının en çok hissedildiği yerlerin başında Türkiye ve Yunanistan geliyordu. Şubat 1947'de, Londra'dan Washington'a gönderilen bir telgrafta İngiltere'nin artık bu iki ülkeye komünist bir darbeyi önleyecek ekonomik ve askeri yardımın yapılamayacağı belirtilmişti. Bu sorumluluk, Amerika'nın omuzlarına düşüyordu. 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'nde Başkan Truman'ın yaptığı konuşma, 'Truman Doktrini'nin doğmasına yol

açtı. Truman, Kongre'de yaptığı konuşmada; "...dış baskılar veya silahlı azınlıklar yoluyla tahakküm altına alınmak istenen özgür insanların(ulusların) mukavemetlerinin desteklenmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin benimsemesi gereken bir politikadır" diyerek Amerika'nın savaş sonrası benimsediği/benimseyeceği politikanın tohumlarını atmış oluyordu. Bu doktrin ile birlikte ayrıca Amerikan dış politikasına yeni bir kavram da katılmış oldu; Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası. (Containment Policy)

Truman doktrini başlangıçta, Türkiye ve Yunanistan'a yönelik spesifik tehdide karşı oluşturulmuş gibi gösterilse de kısa zamanda Batı Avrupa'yı da kapsar duruma geldi. 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada Dışişleri Bakanı George C. Marshall, Avrupa Kalınma Programı fikrini ortaya attı. Böylece Avrupa'nın önemli bir kısmı, ekonomik açıdan kontrol altına alınmış oluyordu.

b) Blokların Oluşumu:

Eylül 1947'de Stalin, Amerikan emperyalizminin bir aracı olarak nitelendirdiği Marshall Planı'na karşılık olarak COMINFORM'u kurdu.

Hızla gelişen olaylar sonrasında Avrupa, biranda kendini iki bloğa bölmüş olarak buldu.

Avrupa'nın 'hür' ülkeleri, beliren tehlikelere karşı biraraya gelme ihtiyacını duyular, kaldı ki bir grup devlet adamı, İngiliz başbakanı Churchill ve Kanada Dışişleri Bakanı Louis St. Laurent liderliğinde, henüz 1946'da Birleşmiş Milletler çerçevesinde oluşturulacak bir savunma örgütü fikrini ileri sürmüşlerdi.

c) Brüksel Antlaşması :

♣ Mart 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere temsilcileri Brüksel'de bir "karşılıklı yardım" antlaşmasının temel prensip-

lerini belirlemek üzere toplandılar. 17 Mart 1947'de ise ortak bir savunma sistemi kurmak, ekonomik ve kültürel bağlarını güçlendirmek sözü vererek ayrıldılar. Fakat Avrupa savunması için vazgeçilmez görünen Amerika'nın bu çalışmalara dâhil olmaması ümitleri kırıyordu.

C) Kuzey Atlantik İttifakı

Antlaşması:

Eylül 1948'de, Brüksel antlaşması çerçevesinde, Batı Birliği Savunma Örgütü adı altında askeri bir örgüt oluşturuldu. Amerika, bu örgüte dahil değildi.

Brüksel antlaşmasını da kapsayan fakat onun üstünde olacak, Amerika Birleşik Devletleri'ni de içeren tek bir "savunma örgütü" fikri ise zihinleri hâlâ meşgul ediyordu.

6 Haziran 1948'de Washington'da hazırlık görüşmeleri başladı. 15 Mart 1949'da Brüksel antlaşmasına dahil ülkelerin yanısıra Kanada ve Amerika, yeni ittifaka katılmak üzere Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'i resmi olarak davet ettiler. 18 Mart 1949'da ise "Kuzey Atlantik İttifakı metni" yayınlandı.

4 Nisan 1949'da İttifak antlaşması Washington'da imzalandı ve üye ülkelerin parlamentolarınca 5 ay gibi kısa bir sürede onaylandı. Kuzey Atlantik İttifakı oluşturulduğunda, Amerika Birleşik Devletleri ezici bir stratejik nükleer üstünlüğe sahipti.¹

Bunu takip eden yıllarda, 12 kuruca üyeye 4 ülke daha katıldı; Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan, Mayıs 1955'de o zamanki Federal Almanya, Mayıs 1982'de İspanya.

2) Kuruluş Hakkında Yapılan

Yorumlar:

NATO kurulduktan sonra hakkında pekçok yorum yapıldı, hatta bu yorumlar kuruluşundan bu yana yakla-

şik 50 yıl geçmiş ve İttifak içerisinde çok şey değişmiş olmasına rağmen bugün bile devam etmektedir.

1949'da kurulan İttifak'ın 'Kuzey Amerika ülkeleri ile Batı Avrupa ülkelerini, Sovyetlere karşı bir araya getirdiği' ifade edilen resmi kuruluş nedenleri arasındaydı.

NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay ise İttifak'ın kuruluşunu tek bir cümleyle şöyle özetlemişti: "Amerikalıları içerde, Rusları dışarda, Almanları ise aşağıda tutmak".² James Kurth ise NATO'nun kuruluş amaçlarını şöyle tanımlıyor: "NATO'nun kuruluş amacı sadece Avrupa'yı Sovyetlere karşı korumak değildi. NATO ayrıca 'Batı'nın 'Doğu'ya karşı savunucusu veya bilhassa 'Batı Medeniyeti'nin 'Doğu' geri kalmışlığına, diktatörlüğüne ve hatta barbarlığına karşı savunucusu idi. NATO'nun kuruluşu, Batı Medeniyeti fikrinin yayılması ile yakından bağlantılı idi ve [Örgüt için] ciddi bir meşruiyet zemini oluşturmakta idi". Kurth'a göre şu üç unsur arasında sembolik bir bağ vardı ;

- Batı Medeniyeti fikri,
- Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarları,
- Atlantik İttifakı üyeliği ."³

1980li yıllara gelindiğinde, uluslararası sistemde yaşanan nisbi yumuşamaya rağmen Batı'nın Sovyetler ile 'Avrupa'nın ruhu için savaş' halinde bulunduğu inanılıyordu. İster savunma yeteneklerinin muhafazası ile ister silahların kontrolü yoluyla olsun Doğu ve Batı arasındaki güçler dengesini mümkün olan en alt seviyede tutmak İttifak'ın başlıca görevleri arasındaydı.⁴ 1984'de Lord Carrington, NATO Genel Sekreteri olduktan sonra NATO Dergisi'ne yazdığı ilk makalesinde İttifak'ın görevlerini şu şekilde özetliyordu:

"1- İnanılır bir savunma ve caydırıcılık politikasını idâme ettirmek,

2- Doğu ile Batı arasındaki gerginliği azaltmak, silahların kontrolü ve silahsızlanma konusunda anlaşmalar sağlamak ,

3- Amerika ile Avrupa arasındaki iyi ilişkileri muhafaza etmek".⁵

1980li yılların sonlarında uluslararası arenada yaşanan radikal değişimler, İttifakın geleceği hakkında ciddi tartışmaları da beraberinde getirdi. Sovyetlerin saldırgan ve yayılmacı dış politikasını bırakma eğilimine girmesi sonrasında Avrupalılar, İttifak'ın ve Amerikan nükleer şemsiyesinin artık gereksiz olduğunu savunmaya başladılar. Öte yandan, Amerikan kamuoyu da Soğuk Savaş süresince NATO yükümlülüklerinin pek çoğunu üstlenmiş olmanın hoşnutsuzluğunu daha çok dile getirmeye başlamıştı. Avrupa artık kendi güvenliğini ve savunmasını sağlayabileceğine inanıyordu, Amerikan kamuoyu ise başkalarının yükünü daha fazla taşımak istemiyordu.

3) İttifakın Gelişim Süreci

Atlantik İttifakı kurulduğu günden buyana çeşitli evrelerden geçerek bugüne gelmiştir ki her safha, İttifakın politikalarına ve faaliyetlerine yenilikler getirmiştir. Şimdi, İttifakın gelişiminde etkili olan dört safhadan sözedelim:

A) Kolektif Savunma- (Collective Self-Defence)

Nisan 1949'da Antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte İttifak'a verilen ilk görev etkili bir savunma sisteminin kurulması idi. Müttefikler her ne kadar politik konularda danışmalarda bulunsalar da, ilk yıllarda asıl çalışmaların savunma problemlerine yöneltildiği bir gerçek idi. Bu ilk dönem ayrıca İttifak'ın genişlemesine de sahne oldu: 1952'de Yunanistan ve Türkiye, 1955'de Federal Almanya, 1982'de ise İspanya İttifak'a katıldı.

B) Üçler Komitesi Raporu: (Report Of The Committee Of Three)

İttifak'ın tarihindeki ikinci önemli aşama ise 1956'da Konsey'in " NATO'da Askeri olmayan Konularda İşbirliği Hakkındaki Rapor"u kabul etmesidir. Bu rapor daha ziyade " Üçler Komitesi Raporu" olarak bilinir.*

1953'de Stalin'in ölümü ile birlikte Sovyetler Birliği'nin politikalarında ciddi değişimler oldu. Stalin öncesi dönemde, savaş sonrası kazanımları arttırmak ve sağlamlaştırmak maksadıyla Sovyet siyasi ve askerî baskısı esas olarak Avrupa'ya ve Güneydoğu Asya'ya yöneltilmişti. Ancak, 1956 sonrası dönemde Sovyetler Batı'yı dünyanın diğer bölgelerinde de ve farklı taktiklerle devre dışı bırakmaya politikasını benimsedi. Ayrıca, uluslararası ilişkilerde yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlayan detant (yumuşama) dönemi de İttifak'ın politik yönünün hatırlanmasına neden oldu.

Raporun kabulü ile birlikte Konsey, müttefikler arasındaki siyasi danışmalara hız verdi. Üçler Komitesi Raporu, "Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler'in politikalarında ve taktiklerinde ortaya çıkan değişiklikler ve Avrupa'da hissedilmeye başlanan yumuşama dönemi ışığında Örgütün amaçlarını ve gereklerini yeniden değerlendirmesini sağlamıştır."⁶ Rapor'a göre bu gelişme, "Atlantik İttifakı'nın hayati ve faal bir politik gerçekliğe dönüşmesini gerektirmiştir".⁷ Sonuç olarak İttifak içerisinde siyasi, ekonomik, kültürel ve bilimsel işbirliğinin artırılması uygun görüldü.

C) Harmel Raporu :

İttifak'ın gelişimindeki üçüncü önemli aşama ise 1967'de Konsey tarafından kabul edilen 'İttifak'ın Gelecekteki Görevleri Hakkındaki Rapor' ya da bilinen adıyla 'Harmel Raporu'dur. Harmel Raporu'nun kabulü ile birlikte, 15 müttefik ülke, savunma ve caydırıcılık için gerekli olan askeri yetenekleri elde tutma politikası ile problemlerin realist çözümü için Doğu-Batı ilişkilerinde gerekli olan pozitif tutumu aynı anda uygulamaya karar verdiler.

D) Soğuk Savaş sonrası dönüşüm :

İttifak'ın gelişimindeki dördüncü

önemli aşama ise Sovyetlerin yıkılışı ve Soğuk Savaş'ın sona ermesidir. İttifak'ın kuruluş gayesini yitirdiği tartışmalarının alevlendiği bir dönemde NATO, stratejilerini ve politikalarını yenilemiş, savunma amaçlı bölgesel bir örgüt olmaktan çıkıp istikrar sağlayıcı evrensel bir örgüt olma yoluna girmiştir.

Öte yandan, Soğuk Savaş sonrasında adaptasyon sürecine giren tek kuruluşun NATO olduğunun söylemek de doğru değildir. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT), Avrupa Konseyi, Batı Avrupa Birliği (BAB), Avrupa Birliği (AB), vb. de ciddi bir adaptasyon sürecine girdiler.

İkinci Bölüm

Son mu, Yeni Bir Başlangıç mı?

1990lı yılların başında, özellikle de Doğu Avrupa'da yaşanan değişimler sadece Washington'ın Avrupa'daki çıkarlarını etkilemekle kalmamış, Batı bloğunu da sarsmıştır. NATO ortak bir tehdidin algılanması ve bu tehdide karşı ortak değerlerin savunulması ihtiyacından doğmuştu. Oysa şimdi, çıkarlar ve tehdit algılamaları farklılaşmaya başlıyordu.⁸

Tehdit algılamalarındaki bu değişim ve Avrupa'da doğmaya başlayan barış umutları, büyük askeri örgütlere olan ihtiyacı ortadan kaldıracığa benziyordu. Akademisyenlerin pek çoğu NATO'nun artık yok olacağı fikrini taşıyordu. Ancak öbür yanda, askeri bir örgütün faydalarına hâlâ inananlar da yok değildi. Onlara göre NATO, eski misyonlarını muhafaza etmenin yanısıra yeni misyonlar da kazanarak varlığını devam ettirmeliydi.

1990 yılında, Amerika'nın Avrupa ile ilişkilerinden sorumlu olan James Dobbins NATO'nun durumunu şu şekilde özetliyordu; "... hangi nedenlerden dolayı kurulduysa yine aynı nedenlerden dolayı, NATO'ya ihtiyacı-

mız var". Dobbins'e göre tehlike büyüktü, çünkü "NATO'daki Amerikan liderliğinin birarada tutuculuğu olmasa, Batı Avrupalılar silahlı kuvvetlerini tekrar millileştirecekler ve eski jeopolitik oyunlara dönerek istikrarsız ittifaklara gireceklerdir."⁹ 1989'da başlayan radikal değişimlerin hep birşeylerin 'son'unu getirmesi, Soğuk Savaşın çocuğu olan NATO'yu da bu tartışmaların içine sokmuştu. 1994 yılında Orbis'de yazdığı makalesinde R. Saunders bu 'son' tartışmalarını "NATO'nun sonu" veya daha popüler deyişle "sonun başlangıcı" olarak değerlendiriyordu.¹⁰ Hatta dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Warren Christopher bile "...eğer Amerika Birleşik Devletleri Bosna'ya barışı koruma amacıyla asker göndermeseydi, bu NATO'nun sonunun başlangıcı olurdu"diyordu.¹¹

Philip Zelikow ise NATO'nun kimliğini ve varlığını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya olduğuna inanmayan akademisyenler arasında yer alıyor. Zelikow'a göre Doğu Avrupa'nın kaderi gözönüne alındığında, NATO hâlâ çok önemli bir kuruluş. Temmuz 1990'daki Londra Deklarasyonu'nun eski Varşova Paktı ülkelerini NATO'da diplomatik misyonlar kurmaya davet etmesi ile başlayıp Roma Zirvesi'nde Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin kurulmasına yol açan ve Ocak 1994'da Barış İçin Ortaklık Programına start verilmesi ile devam eden süreç NATO'nun hâlâ gerekli ve güçlü olduğunu gösteriyordu.¹²

Yeni Misyon Arayışları

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte, güvenlik çalışmaları 'ölü bir alan', askeri ittifaklar 'tarih hatası' olarak görülmeye başladı. İki kutuplu düzenin bitmesi ile birlikte, tüm sorunların da bittiği yanlışlığına kapılanlar hatalarını çok çabuk anladılar. Çünkü, soğuk savaşın hemen sonra-

sındaki ilk dönemin en barışçı, en işbirlikçi dönem olması beklentileri boş çıktı. Hatta beklentilerin aksine, uluslararası ilişkilerde hâkim olan istikrarsızlık ortamında İkinci Dünya Savaşı'ndan buyana en şiddetli kara ve hava çatışmaları çıktı. 1992'deki Körfez krizi, Eski Yugoslavya'nın parçalanmasına yol açan savaş, Bosna'daki savaş, Cezayir'deki çatışmalar, Afrika'nın pekçok yerinde başgösteren sivil ve etnik kökenli çatışmalar, vb. ilk akla gelen örnekler. Soğuk Savaş döneminde sık rastlanmayan sıcak çatışmaları, barış umutlarının en yoğun olduğu dönemde ortaya çıkması zihinleri karıştırdı. NATO artık kuruluş nedenleri ile ilgili faaliyetlerde bulunmıyordu ancak konjüktürü iyi değerlendirerek insanî yardım, caydırıcılık, hatta barışı koruma görevlerini ifa etmeye başlıyordu.¹³

Değişen şartlar ışığında İttifakın geleceği hakkında kabaca iki görüşün olduğu söylenebilir: Maximalist ve minimalist görüşler. Maximalist görüşe göre NATO rollerini yeni, özellikle de askeri olmayan tehlikelere cevap vermek üzere genişletmelidir. Bu çerçevede, Doğu Avrupa ülkelerini ve hatta Sovyetler Birliği'nin kendisini de kapsamı içine alabilir. Minimalist görüşe göre ise NATO, Avrupa Birliği bağımsız bir savunma yapısına sahip tam bir siyasi birliğe dönüşünceye kadar Almanya'yı tutma (anchor) gibi bir geçiş rolü ifa etmelidir.¹⁴ "Washington NATO'yu, atlantikötesi siyasî etkisini devam ettirecek bir araç; Berlin, hiçbir siyasî yükümlülüğü olmayan bir güvenlik garantisi ve komşularının korkularını yatıştıran bir araç; Londra ise Almanya'yı uysal tutmaya yarayan en uygun araç" olarak görmektedir.¹⁵

NATO'nun yaşayabilmesi için mevcut yapısını değiştirip yeni misyonlar edinmesi gerçekliği hemen herkes tarafından kabul edilen bir olgu haline geldi. Die Zeit gazetesinin

başeditörü Christoph Bertram, sadece üyelerinin topraklarını savunma misyonuna yoğunlaşmış askeri bir örgüt olarak kalırsa NATO'nun iç uyumunu ve kamuoyu desteğini kaybedeceğini savunuyor. Bunu yerine NATO, karşılıklı güven telkin eden bir çalışma ağı sayesinde Avrupa'da istikrarı sağlayacak gevşek bir örgüt durumuna gelmelidir.¹⁶

NATO'nun değişmesini kabul eden akademisyenlerin bir kısmı ise değişimin ne yönde olacağı konusunu değil değişimin niteliği konusunu tartışmaya açmışlardır. Değişim ya da adaptasyon 'doğal' mıdır, 'politik' midir? Kimilerine göre, ki Almanya'nın eski Savunma Bakanı Volker Rühe bunların başında gelir, güvenlik ortamındaki değişikliklere 'esnek adaptasyon' NATO'nun en belirgin özelliklerinden biri olagelmıştır. Daha da önemlisi, NATO her zaman 'değişim'in merkezi olmuştur. Kuruluşundan sonra yeni üyelerin katılması, değişen şartlara göre stratejisinin devamlı gelişmesi başarısının anahtarı olmuştur.¹⁷

Öte yandan James Kurth, bunun aksi görüşü savunmaktadır. Kurth'a göre NATO gerçek ve tutarlı bir birliğe bile sahip değildir. NATO'daki değişimler de bürokratik ivmenin ve politik hesapların bir ürünüdür.¹⁸

Bir grup akademisyen ise sadece diğer Avrupa örgütlerinin daha iyisini yapamaması sayesinde NATO'nun ciddi bir meşruiyet krizinden kurtulduğunu savunmaktadır.¹⁹

Üçüncü Bölüm

Reform Süreci

Tüm bu tartışmalar sürüp giderken diğer yanda NATO'daki reformlar için somut adımlar atılmaya başlandı.

A- Yeni Strateji Konsepti (1991) :

Körfez Savaşı deneyiminden sonra, NATO liderleri 1991 Roma Zirvesi'nde nükleer, biyolojik ve kimyasal

silahların çoğalması üzerinde yoğunlaştılar. Bu zirvede ayrıca 'Yeni Strateji Konsepti/Kavramı' de(a) kabul edildi.

NATO'nun mevcut politik stratejisi olan 'Stratejik Konsept' için resmi girişim Devlet ve Hükümet Başkanlarının 1990'daki Londra Zirvesi'nde ortaya atıldı. Orta ve Doğu Avrupa'da Varşova Paketi'nin dağılması, Baltık Devletleri'nin özgürlüğü, Yugoslavya'nın çöküşü, Moskova'daki başarısız darbe gibi köklü değişiklikler ve Körfez Savaşı, 1991 Kasım'ında Roma Zirvesi'nde kabul edilen bu dokümanın ortaya çıkmasında etkili oldu.

İttifak'ın 'Stratejik Kavram' ile belirlenen 4 temel güvenlik görevi vardır:

- İttifak; Avrupa'da demokratik kurumların gelişmesi ve anlaşmazlıkların barışçıl yoldan çözülmesine dayanan, hiçbir ülkenin herhangi bir Avrupa ülkesini sindiremeyeceği veya zorlayamayacağı, veya tehdit/güç kullanarak üzerinde egemenlik kuramayacağı istikrarlı bir güvenlik ortamının vazgeçilmez temellerinden biridir.

- İttifak; üyelerin güvenliği açısından risk oluşturmaması muhtemel gelişmeler de dahil olmak üzere, Müttefiklerin hayati çıkarlarını etkileyen konulardaki görüşmeleri ve ortak endişe alanlarındaki çabalarının koordinasyonu için bir Atlantik-ötesi forum niteliğini taşıyacaktır. Stratejik Kavramın belirlediği bu görev, 'danışma' görevine 'koordinasyon' olasılığını eklemekte ve 'tehditler' yerine 'riskler'den söz etmektedir.

- İttifak, herhangi bir NATO üyesi devletin topraklarına karşı bir saldırı tehdidine karşı savunma ve caydırma görevini devam ettirecektir.

- İttifak, Avrupa içindeki stratejik dengeyi muhafaza edecektir.²⁰

Yeni strateji, İttifak güvenlik politikasının birbirini karşılıklı olarak güçlendiren üç unsuru ile diyalog, işbirli-

ği, toplu savunma yeteneğinin muhafazası-güvenliğe geniş bir yaklaşım getirdi.

Yeni Strateji Konsepti, toplu savunmaya da farklı bir anlayış getirdi. Bu yeni yaklaşım, daha uzun uyarı zamanları, küçültülmüş ve uyarlanmış kuvvetler, çok yönlü güvenlik riskleri gibi düşüncelere dayandırılmıştı. Soğuk Savaş sonrası yeni stratejik ortamı tanımlayan İttifak Strateji Konsepti, karşılaşılabilecek riskleri 'çok yönlü doğasından ötürü önceden tahmin edilmesi ve değerlendirilmesi güç' olarak tanımlamaktadır. Yine bu Strateji Konsepti iledir ki, varlık nedeni olan Sovyet tehdidinin ortadan kalkması sonrasında yeni bir meşruiyet zemini olarak "yeşil kuşak" ile mücadele seçilmiştir.

Dokümanın sonuç bölümünde, "düşmanlıktan uzak, işbirliğine dayalı bir ilişki çerçevesinde dahi Sovyetlerin nükleer boyut dahil, askeri kapasitesi ve potansiyeli İttifak'ın Avrupa'daki stratejik dengeyi sağlarken hâlâ gözönünde tutması gereken bir etkidir" denilmektedir.

Ancak, kısa bir süre sonra, gelişen olaylar politik stratejinin temelini oluşturan zemini çürüttü. İlk olarak, Roma Zirvesi'nden sadece birkaç hafta sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması güvenlik ortamında yeni bir çığır açtı. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, NATO Kuvvetleri dünyadaki en büyük askeri güçlerden biri haline geldiğinden İttifak'ın temel görevlerinden biri olan "Avrupa'daki stratejik dengeyi koruma görevi"nin artık nasıl uygulanacağı bilinemez hale geldi. Kaldı ki, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında stratejik bir saldırı riskinin ortadan kalkması ile geleneksel bir toplu savunma örgütü olan NATO'nun mevcudiyeti tartışılır oldu.

Dokümanda geçen "İttifak'ın amacı tamamen savunmaya yöneliktir; hiçbir silahı savunma dışında bir

amaçla kullanılmayacaktır" ifadesi NATO'yu zor duruma sokan bir diğer durumdu. Çünkü NATO, Washington Antlaşması'nın 5. Maddesi ile belirlenen sınırlar dışındaki krizlere giderek daha fazla müdahil oluyordu. Silahların kullanımı artık sadece savunma ile sınırlandırılmazdı ve dolayısıyla NATO'nun komuta ve kuvvet yapılarında, daha fazla değişiklikler yapılması gerekiyordu. Bunun üzerine, güvenliğe daha geniş bir yaklaşım ruhu çerçevesinde NATO'nun yeni misyonları NATO üyesi olmayan ülkelerle işbirliği içinde yürütülmeye başlandı. Bu doğrultuda Barış için Ortaklık (BİO), Birleşik Müşterek Görev Gücü(BMGG), NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi(AAOK), Akdeniz Girişimi, vb. kavramlar geliştirildi.

Stratejik Konseptin Güncelleştirilmesi:

İttifak'ın Stratejik Konsepti, yeni gerçeklerin gerisinde kalınca, İttifak liderleri ve planlama uzmanları 1997 Madrid Zirvesi'nde, NATO Dışişleri ve Savunma Bakanlarının görev talimatı doğrultusunda Stratejik Kavramı gözden geçirmeye başladılar. Bakanlar, güncelleştirme çalışmalarının Nisan 1999'da Washington'da yapılacak Zirve toplantısına kadar bitirileceğini açıklamışlardır.(Bu tarih aynı zamanda İttifak'ın Ellinci yıl kutlamalarına denk gelmesi hasebiyle aynı bir önem taşımaktadır.)Güncelleştirilmiş Stratejik Konsept'de, 'tehdit'e dayalı bir planlamadan 'yetenekler'e dayalı planlamaya geçişin vurgulanması beklenmektedir. Bu bağlamda, NATO'nun temel güvenlik görevi olan 'stratejik dengeyi muhafaza' da değiştirilmesi beklenen önemli noktalar- dan biridir.

B- Brüksel Zirvesi (1994) :

Ocak 1994'deki Zirvede NATO liderleri, İttifakı yeni stratejik ortama adapte etmek için bir önlemler pake-

ti üzerinde anlaşmaya vardılar. Anlaşmaya varılan paketin dört önemli unsuru şunlardır :

1. Barış İçin Ortaklık (BLO); eski Varşova Pakti ülkeleri ile askeri ve siyasi işbirliğinin sağlanması için oluşturulmuş bir program,

2. Birleşik Müşterek Görev Gücü (BMGG); NATO varıklarının, üye olmayan ülkelere gerçekleştirilecek operasyonlarda da kullanılmasını sağlayan bir düzenleme,

3. Silahsızlanma ve Karşı-silahlanma Programı ; İttifak'ın ilk kez dahil olduğu bir program,

4. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) ; İttifak'ın Avrupa ayağını güçlendirme çabalarının bir parçası.

Kısacası, NATO liderlerinin yapmak istediği İttifak'ın transformasyonundan farklı bir şey değildi. Arzulanan; Amerika ağırlıklı, entegre bir Soğuk Savaş makinasından yeni misyonlara sahip, daha kapsamlı ve daha Avrupalı bir ittifaka doğru gidişti.²¹

C- Berlin Dışişleri Bakanları Toplantısı (1996) :

Haziran 1996'da Berlin'de toplanan NATO Dışişleri Bakanları, İttifak'ın yenileşme çabalarına geniş yer ayıran bir bildiri yayınladı. İttifak'ın genişlemesine de değinen bildiride reformun amaçları arasında şunlar da yer alıyordu; İttifak içerisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ni güçlendirmek, yeni üyelere açılım çalışmalarını hızlandırmak Ukrayna ve Rusya ile sıkı bağlar kurmak.²²

İttifak'ın 1994'de Brüksel'de, 1996'da Berlin'de alınan kararlar uyarınca gerçekleştirilecek iç adaptasyon sürecinin önemli üç hedefi vardır:

1. Toplu savunma dahil tüm görevlerinde İttifak'ın askeri etkinliğini ve herçeşit olası duruma karşılık verebilme yeteneğini korumak,

2. Atlantik ötesi bağı muhafaza etmek,

3. İttifak içerisinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin oluşturulması ve geliştirilmesi

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK):

Soğuk Savaş'ın geride kaldığı, entegrasyon ve işbirliği ilkelerinin tüm Avrupa'ya yayıldığı bir dönemde, NATO da bu duruma uyum sağlama çabaları içerisindeydi. Yeni gerçekler, NATO ve BAB'ın birarada Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği vizyonunu gerçeğe dönüştürmelerini gerekli kılmaktadır. AGSK'nın oluşturulmasının nedeni, bir yandan Atlantik ötesi bağ korunurken diğer yandan güvenlik ve savunma konularında Avrupalılara daha fazla söz hakkı verilmesi olarak belirtilmektedir. İttifak Dışişleri Bakanları tarafından Haziran 1996'da Berlin'de benimsenen ve daha sonra Temmuz 1997'deki Madrid Zirvesi'nde ivme kazandırılan bu formül, İttifak'ın karar verme mekanizmasında Avrupalılara daha fazla ağırlık vermekte ve BAB'a kendi misyonlarını yürütebilecek araçları sağlamaktadır. Öte yandan, Amerikan kamuoyunun rahatsızlığını daha sık dile getirmeye başladığı İttifak içerisinde sorumlulukların eşit paylaşılması (burdensharing) konusu da bir anlamda çözüm kazanmaktadır. AGSK'nın 'NATO içinde' ve 'BAB ile' oluşturulması kararlaştırılmıştır ki bu iki kuruluş dönüştürülmüş ittifakın temel unsurları olarak görülmektedir.

Güçlendirilmiş bir AGSK, daha geniş bir Avrupa entegrasyon sürecinin tamamlayıcısı olarak görülmektedir ve Avrupa ülkelerinin güvenlik ve savunma alanına politik ve ekonomik entegrasyonu yönündeki arzularını yerine getirmektedir. Öte yandan, AGSK sadece Avrupa'nın kendini kanıtlaması konusu değil, aynı zamanda Avrupa'nın Kuzey Amerikalı müttefiklerle daha olgun bir Atlantik-ötesi ilişki oluşturma ön şartı olarak kabul görmektedir.

NATO ile yakın işbirliği halinde bulunan BAB, AGSK'nin gerçekleştirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Toparlayacak olursak, AGSK'nin temel unsurlarından bazıları şunlardır;

- NATO'nun, NATO varlık ve yeteneklerini BAB operasyonlarının kullanımına açarak AGSK'nin gelişmesine tam destek vermesi,

- Birleşik Müşterek Görev Gücü (BMGG) kavramının bir parçası olarak BAB başkanlığındaki operasyonlara destek verilmesi,

- Kriz yönetiminde NATO ve BAB arasında müşterek danışmalar dahil, tam bir şeffaflığın taahhüt edilmesi, vb...

Fakat, NATO içerisinde bir AGSK'nin yaratılmasını belirsiz kılan bazı faktörler vardır. Bunlardan biri de Avrupa devletlerinin ortak hedeflerini tanımlamakta bir hayli zorlanmakta olmalarıdır. Bir ülkenin tehditleri algılaması ve öncelikleri, o ülkenin Avrupa'daki durumuna bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği üyesi 15 ülkeden dördünün Atlantik İttifakı'na katılmamış olması (Avusturya, Finlandiya, İsveç ve İrlanda) ve birbirinden farklı tarafsızlık politikaları izliyor olmaları, İttifak'ın üç Avrupalı üyesinin AB'ye dahil olmaması (Türkiye, İzlanda, Norveç) İttifak içerisinde tam bir Avrupa kimliği oluşmasını önlemektedir.

Yeni Misyonlar:

A-İttifakın Genişleme Çabaları:

Oldukça yoğun tartışmaların yaşandığı genişleme konusu aslında belirginliğe kavuşturulmuştur. 1997 Madrid Zirvesi'nde Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan NATO'ya katılmaları için resmi olarak davet edilmişlerdir. Aralık 1997'de ise İttifak Dışişleri Bakanları, Çek, Polonyalı ve Macar meslektaşları ile her bir ülke için bireysel olarak bir "Katılım Proto-

kolü" imzaladılar. Ayrıca, İttifak'a katılmak isteyen ve bu yeteneğe sahip ülkelere İttifak'ın kapılarının sonuna kadar açık olduğunu da teyid ettiler. Böylelikle, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın, İttifak'ın 50. kuruluş yıldönümü olan 1999'a İttifak üyesi olarak girmesi, neredeyse, kesinleşmiş oldu. Bu süre içerisinde Katılım Protokollerinin mevcut 16 üye devlet tarafından kendi ulusal prosedürlerine göre onaylanması gerekmekte (Kanada ve Danimarka onay prosedürlerini Şubat 1998'de tamamlamışlardır) ve bu üç devletin de silahlı kuvvetlerini NATO standartları seviyesine getirebilmeleri için reform çalışmalarını hızlandırmaları gerekmektedir. Ancak, bugünkü duruma gelinceye kadar hangi tartışmaların yaşandığına kısaca bir göz atalım:

1991'den bu yana Rusya ve Orta-Doğu Avrupa ülkelerinin Batı siyasi, ekonomik ve askeri güç hiyerarşisinin bir parçası olup olmayacağı, Avrupa güvenliğinin en önemli konularından biri idi. NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi ise buna en uygun çözüm olarak görülüyordu. Alman eski Savunma Bakanı Volker Rühe, Amerika'nın önde gelen eski politika yapımcılarından Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski, Harold Brown ve James Baker NATO'nun genişlemesinin önde gelen savunucularındandır.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bill Clinton, 1994 Zirvesi'nden sonra yaptığı açıklamada 'sorun artık genişleme olup olmayacağı değil, ne zaman ve nasıl olacağıdır' demiştir.

'Genişleme' nedir?

'Genişleme' ilk aşamada, temel misyon olan toplu savunmanın ilerisine gidilerek 'yeni misyonların benimsenmesi' anlamını ifade eder.

'Genişleme' ikinci aşamada, İttifak'a yeni ülkelerin katılması ve Barış İçin Ortaklık Programının üyesi olan ülkelerin de İttifak'ın faydalarından yararlanması anlamını ifade eder.

- Genişleme: bir zorunluluk mu ?

NATO'nun genişlemesini savunanlar, genel olarak beş stratejik ve politik argüman ileri sürmektedir;

1) Orta ve Doğu Avrupa'da Rus saldırganlığını bertaraf etmek,

2) Merkezi Avrupa'ya istikrar getirmek,

3) Batı'ya biran önce entegre edilmek istenen eski Varşova paktı ülkelerinin Avrupa Birliği üyeliği için gerekli olan şartları kısa sürede yerine getirmeleri imkansız olduğundan en uygun çözümün NATO üyeliği olarak görülmesi,

4) Visegrad ülkelerinin İttifak dahiline alınmasının, bölgede demokrasi-nin gelişmesine ve saldırgan milliyetçiliğin azaltılmasına katkıda bulunacağı inancı,

5) Rusya'nın saldırgan politikaları-na geri dönmesi ve NATO'nun güvenlik şemsiyesinin Visegrad ülkelerini kapsamaması durumunda, Merkezi ve Doğu Avrupa'da oluşacak 'güvenlik boşluğu', Almanya'nın doğu komşuları ile ikili güvenlik anlaşmaları imzalamasına yol açacaktır. Bu da Merkezi ve Doğu Avrupa'da Alman-Rus mücadelesine, NATO'nun önem kaybetmesine ve Avrupa'da eski güçler dengesi politikalarına geri dönülmesine yol açacaktır.²⁴

"Orta Avrupa'da NATO'ya tam üyelik, milli güvenliği sağlayacak en güvenli yol olarak görülmektedir...NATO üyeliği, Orta Avrupa ülkelerini sadece İttifak dışından gelecek tehlikelere karşı değil aynı zamanda İttifak içinden gelecek tehlikelere karşı da koruyacaktır."²⁵

"Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, NATO üyeliğini kendilerini yoğun askeri gereksinimlerden kurtarmak, askeri ve siyasi reformlarını gerçekleştirebilecekleri rahat ortamı sağlamak için psikolojik bir sığınma(shelter) olarak görüyorlar."²⁶

Uluslararası ilişkiler analisti Howard Frost'a göre NATO genişleme için henüz hazır değil. NATO her ne kadar bu ülkelerle yakın diyalog kur-sa da onları üye olarak kabul edemez. Frost'a göre, teknik birtakım gerekler bunu imkansız kılmaktadır. Ancak bunun da ötesinde NATO, üyelerine sağladığı güvenlik garantisinin aynısını yeni üyelere sağlayamayacak, ayrıca oldukça farklı siyasi, askeri ve güç planlaması geleneğine sahip bu yeni üyelerin kabulü ile karar alma mekanizmalarının tıkanıp görecektir.²⁷

Öte yandan Charles Kupchan ise Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'a tam üyelik statüsü verilmesini savunmaktadır. Kupchan'a göre genişlemiş bir NATO ile Rusya arasında kalan ülkeler, Barış İçin Ortaklık Programı yoluyla ortak bir güvenlik çerçevesine entegre edilmeli, ve belki de NATO'da ortak üye statüsüne sahip olmalıdır. Eğer herşey yolunda gider-se, NATO, NATO-Rus Forumu ve BLO birgün tüm Avrupa devletlerini kapsayan bir yapıya(pan-European) dönüşebilir.²⁸

- Genişleme nasıl gerçekleşecek ?

Genişlemeyi kabul edenler, genişlemenin nasıl olabileceği konusunda çözümler üretmektedirler. Bu konuda üç farklı düşünce gelişmiştir:

1) NATO yavaş yavaş ilerlemeli ve bir ya da iki ülkeyi İttifak'a dahil etmelidir. İlk genişleme dalgasında Polonya ve Çek Cumhuriyeti, ikinci genişleme dalgasında Macaristan, daha sonra Slovakya en güçlü adaylardır.

2) NATO çabuk ilerlemeli ve Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya'yı (Visegrad ülkeleri) biran önce tam üye yapmalıdır.

3) NATO'nun genişlemesi, Avrupa Birliği'nin genişlemesi ile koordineli bir şekilde yürütülmelidir.²⁹

Ancak bu üç görüşe de katılmayan akademisyenler de var. Örneğin Mic-

hael Brown, bu üç yolun da hatalı olduğunu çünkü üçünün de yanlış bir kabullenmeden

[NATO'nun genişlemesi gerçekleşmelidir] yola çıktığını savunur. Brown'a göre 'genişleme' rijid bir zaman çizelgesine bağlı mekanistik bir süreç değil, stratejik şartlara bağlı bir süreç olmalıdır. NATO ancak şu şartlar gerçekleşirse genişlemelidir;

- Rusya, AKKA Antlaşması'na ters düşecek şekilde komşu ülkelere konvansiyonel askeri güçlerini yerleştirirse,

- Moskova, genel olarak uluslararası sınırlara özelde ise Ukrayna'nın bağımsızlığına saygı göstermezse,

- Moskova, Ukrayna veya Belarus'u Rusya Federasyonu'na katarsa veya BDT'yi federal bir entite haline getirirse,

- Moskova, START anlaşmalarından veya nükleer silahlardan arınma sürecinden çekilirse.

Kısacası Brown, "İttifak gerektiğinde genişlemeli ancak gereklilik olunca kadar genişleme gerçekleşmemelidir" (although the Alliance will expand if it is needed, expansion should not take place until it is needed).³⁰

- Genişlemeye karşı olanlar:

1990lı yılların başında, Pentagon'daki üst düzey askeri yetkililer ve sivil bürokratlar genel olarak NATO'nun genişlemesine karşıydılar. Sonucun, İttifakı sulandırmak ve yeni üyelere sunulacak garantinin mevcut müttefiklere sunulandan daha az güvenilir olacağı bir İttifak olmasından korkuyorlardı.³¹

İttifak'ın genişlemesine karşı olanlar genelde Rusya'nın tepkisinden korkuyorlardı. Genişlemenin Rusya'da radikal milliyetçileri güçlendireceğini ve bu süreç sonrasında Moskova'nın saldırgan bir politika takip etmeye başlayacağını, Rusya'nın genişlemeyi 'güçler dengesinde' bir de-

ğişim olarak algılayarak yeniden silahlanmaya yöneleceğini ileri sürüyorlardı.

Owen Harries, 1993 yılında Foreign Affairs dergisinde yazdığı makalesinde NATO'nun neden genişlememesi gerektiği hakkında ileri sürdüğü nedenlerden dört tanesini ele alalım:

1) "Tasarı, Rusya'nın hassasiyetlerini ve çıkarlarını dikkate almamakta ve Doğu Avrupa'da Rusya'ya hiçbir alan bırakmamaktadır.

2) Bosna krizinde Batılı devletlerin yenilgisine bakıldığında, tasarının inanılabilirlikten yoksun olduğu görülür. Doğu Avrupa ülkeleri neden bu güvenlik garantisini ciddiye alsınlar?

3) Farzedelim ki NATO garantisi ciddi. Ancak bölgenin sorunları dikkate alındığında, geniş bir barışı sağlama ve barışı koruma misyonlarının da kabul edilmesi gerekecek ki bu müttefiklerin İttifak içerisindeki mali yükümlülüklerini bir hayli arttıracaktır

4) Farklı çıkarların biraraya gelmesi ile ortak müdahale, İttifak içerisinde parçalanmalara neden olacaktır ve karar alma mekanizmasında sorunlar baş gösterecektir."³²

Baltık ülkelerinin konumu ?

NATO'nun genişleme tartışmalarının başladığı ilk günden buyana aday ülkeler arasında daima Orta veya Doğu Avrupa ülkelerinin ismi geçti. Eski Varşova ülkelerinden olan ve uzun yıllar ağır Rus baskısına maruz kalan Baltık ülkelerinin ismini gündeme getiren bir iki cılız sestten başkası olmadı. Rusya için çok önemli stratejik önemi haiz olan Baltık ülkeleri de diğer ülkelerle aynı nedenlerle NATO üyeliğini istemektedirler. Eski Sovyetler Birliği'nin kuzeyde denize açılan kapısı olan Baltık ülkelerinin bugünkü Rusya için de önemi aynen, belki de daha fazla devam etmektedir. Bu ülkelerin NATO'ya dahil edilmesi halinde Rusya'nın tepkisinden çekinen müttefikler, Barış İçin Ortaklık, Birle-

şik Müşterek Görev Gücü gibi yön-temlerle Baltık ülkelerini Batı'ya bağ-lamaya çalışmaktadırlar.

B) Savunma Örgütü Rolü :

1949 yılında bölgesel bir savunma örgütü olarak kurulan NATO'nun So-ğuk Savaş sonrasında bu misyonunu yitirmediği, bilakis genişlettiği ileri sü-rülmektedir. Hem fiziki olarak hem de misyonlar açısından genişleme ça-bası içerisinde olan İttifak'a üç yeni üye-nin katılmış olması ve misyonlarının yelpazesinin genişlemiş olması NA-TO'yu 'olmazsa olmaz' bir örgüt hali-ne getirmeyi amaçlamaktadır. Avru-pa'da istikrarın NATO'nun mevcudi-yetine ve genişlemesine bağlı olduğu psikolojisi ise ustalıkla yerleştirilmiştir.

NATO'nun asıl görevi Varşova Pak-tı üyelerinin herhangi birinden veya birkaçından gelebilecek bir saldırıyı bertaraf etmek idi; NATO hâlâ üyeleri arasında işbirlikçi güvenliği teşvik eden, daha genel bir savunma pak-tı olarak yoluna devam edebilir.³³

C- Silahsızlanmadaki Rolü:

Soğuk Savaş sonrası dönemde, pekçok ülkenin (Irak, İran, Libya, Ku-zey Kore, Ukrayna, Pakistan, Hindis-tan, vb.) nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara (NBC)sahip olduğu görüldü. Dolayısıyla, ortada NATO'nun güven-lik çıkarlarına karşı büyüyen bir silah-lanma tehlikesi bulunmaktadır. Özel-likle de NATO'nun güney kanadı (Tür-kiye'den Fransa'ya uzanan hat) saldı-rıya en açık bölgelerdir. Dolayısıyla, NATO'nun yeni misyonlarına 'silahlan-maya karşı çözüm bulma'yı da ekle-mesi gerektiğine inanılmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde de NA-TO, nükleer silahlanmayı ciddi bir po-litik problem olarak görüyordu ancak güvenliğine karşı bir tehdit olarak algılamıyordu. Müttefiklerin pekçoğu, nükleer silahlanmanın siyasi yollarla engellenebileceğini savunuyordu, bu-nun için de çeşitli anlaşmalar imza-

lanmıştı ve görüşmeler de hâlâ de-vam ediyordu. Ayrıca, nükleer silah-lanmanın engellenmesi NATO'nun öncelikli görevleri arasında bulunmu-yordu.

Körfez Savaşı'nda Irak'ın koalisyon güçlerine, İsrail ve Suudi Arabistan'a karşı balistik füzeleri kullanması, kim-yasal ve biyolojik silahlar kullanma tehdidi Amerika'yı ve müttefiklerini harekete geçirdi. Batı'nın hayâti çı-karlarının bulunduğu bölgelerde siya-si ve teritoryal değişiklikler yapma ça-bası içinde bulunan 'düşman' devlet-lerin elindeki NBC silahları biran önce yok edilmeliydi.³⁴ Bunu sağlamak da yeniden yapılanma çabaları içinde olan NATO'ya düşerdi.

1991 Roma Zirvesi'nden sonra, NATO, bu hızla büyüyen nükleer si-lahlanma tehlikesine karşı bazı giri-şimlerde bulundu. Ancak 1993'e ge-lindiğinde savunma önlemleri açısın-dan bu girişimlerin yetersiz kaldığı görüldü. 1994 Brüksel Zirvesi'nde, NATO liderleri yeni bir siyasa çerçe-vesi hazırlamaya başladılar. Bunun için ise iki uzman çalışma grubu ku-ruldu; Üst Siyasi-Askeri Grup (the Se-nior Political-Military Group on Proliferation -SGP) ve Üst Savunma Gru-bu (the Senior Defence Group on Proliferation- DGP). SGP, 1994'de İstanbul'daki Dışişleri Bakanları top-lantısında NATO'nun silahlanmaya karşı amaçlarını ve faaliyetlerini anla-tan geniş bir doküman yayınladı.

D- Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri İçin Bir İstikrar Çatısı Olma Rolü;

Varşova Pak-tı'nın yıkılması ile bir-likte, eski demir perde ülkeleri de-mokraziye geçme çabaları içerisinde-dirler. Özellikle Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri, bu süreci hızlandırmak için ' Batı' olarak bilinen tarafa dahil olma-ları gerektiğini ileri sürmektedirler. Av-rupa'da olduğu iddia edilen 'güven-lik boşluğu' hakkındaki tartışmalar, bir güvenlik yapısına dahil olma yö-

nündeki çabalarını da arttırmaktadır, ki şu ortamda bu yapı NATO'dan başkası olamaz. Bu dahil olmanın 'NATO'nun genişlemesi' yoluyla mı olacağı yoksa farklı bir yöntem mi geliştirileceği ise ayrı bir tartışma konusu olmuştur.

NATO, Orta Avrupa'da demokratik bir barışın gelişmesi ve bölgenin anlamlı bir güvenlik yapısına dahil edilmesi konusunda öncülük etmelidir. Ancak bu girişimde bulunurken, soğuk savaş dönemi askeri ittifakı gibi davranmamalıdır, kaldı ki Rusya NATO'nun Doğu Avrupa ülkeleri ile ilgilenmesinden değil kendisini dışarıda bırakacak bir Batı askeri bloğunun oluşmasından rahatsızlık duymaktadır.³⁵

William Odom ise NATO'nun Orta Avrupa'daki yeni görevlerini şu şekilde tarif etmektedir; "NATO'nun Merkezi Avrupa'daki öncelikli görevi, Rus askeri güçlerine karşı burayı savunmak değildir. Bu ülkelerdeki yerel gelişmelere bir çatı olmak ve onları Batı Avrupa'nın liberal-demokratik ülkeler topluluğuna dahil etmeye çalışmaktır. Milli ve etnik düşmanlıkların eski yerel komünistlerce genel bir savaşa dönüştürülmesini engellemektir. NATO'nun yeni sınırı, ancak Rusya'nın tehditleri karşısında bir 'duvar' haline gelecektir."³⁶

E- Balkanlarda ve Orta Avrupa'daki Mevcut Sınırları Korumak

William Pfaff, Foreign Affairs dergisindeki bir makalesinde NATO için en önemli adımın Doğu, Orta Avrupa ve Balkanlarda varolan siyasi, sınırları korumak olduğunu ileri sürüyor. Pfaff'a göre bu sınırlar henüz işgal edilmemiş ancak etnik düşmanlıklar ve çatışmalarla ağır bir tehdit altındadır. Bu garanti de NATO'dan gelmelidir, çünkü BM Yugoslav krizinde askeri kredisini yitirmiştir.³⁷

'BM' ve 'Batı', Yugoslav krizinde kaybettiği prestiji ve inanırlılığı yeni-

den kazanma çabaları içerisinde. Bunu için de en iyi yol Balkanlarda ve Orta Avrupa'daki mevcut sınırları korumak için Batı'nın NATO aracılığı ile etnik çatışmaları engellemeye çalışması olacaktır.³⁸

F- Atlantik Ötesi Güçleri ve Değişimi Yönetmek;

NATO'ya verilmek istenen yeni misyonlarından bir diğeri de Atlantik ötesinde bulunan büyük güçleri yönetmektir, ancak bunun nasıl olacağı konusunda detaylı bir çalışma veya görüş geliştirilmemiştir. Böyle bir misyonun, Amerika'nın Avrupa'ya daha sıkı bağlanacağı bir çerçeve oluşturacağı düşünülmektedir. Bu süreç ise oldukça yavaş ve emin adımlarla yürümelidir.³⁹ Bu düşüncenin temelinde, NATO'nun Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarını gerçekleştirmek için varolduğu düşüncesi yatmaktadır. NATO'nun Atlantik ötesi güçleri ve değişimi yönlendirmesinin Amerika'nın yönlendirmesi ile aynı anlama geldiği kabul edilmektedir. Öncelikle, hızla güçlenen Almanya'nın ve daha sonra Fransa'nın denetlenmesi amacına hizmet eden bu misyon, Amerikan çıkarlarına birebir uymaktadır.

G- Barışı Koruma, Barışı Sağlama, Kriz Yönetimi ve İnsani Yardım Misyonları ;

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun statüsü hakkındaki tartışmalar müttefikleri de meşgul ediyordu. Bazı müttefikler, yeni misyonların kabulü konusunda birhayli direniyordu. 1992 yılındaki Yugoslav krizi esnasında, bu direniş oldukça zayıflayınca NATO, BM ve AGİT adına 'barışı koruma' ve 'barışı sağlama' misyonlarını resmi olarak üstlendi. 1993 yılına gelindiğinde iç adaptasyon sürecinin uluslararası sisteminki kadar hızlı gitmediği görüldü. Bunun üzerine 1994 yılındaki Brüksel Zirvesi'nde iç reformu hızlandıracak kararlar alındı.

NATO eski Genel Sekreterlerinden, Manfred Wörner, Avrupa'daki barışı koruma operasyonlarının en ateşli destekçilerindendi.

Soğuk Savaş'tan sonraki ilk yıllarda benimsenen güç yapıları ve doktrin, kriz yönetimi ve barışı koruma operasyonları ile uyumuyordu, bu yüzden pek çok kişi, bu operasyonların NATO'ya yüklenmesini sakıncalı buluyordu. Daha sonraları bunun farkına varınca yeni düzenlemelere gidilmeye başlandı. Barış İçin Ortaklık Programı, Birleşik Müşterek Görev Gücü, komuta ve güç yapılarının değiştirilmesi, eski demir perde ülkeleri ile imzalanan ikili anlaşmalar ve ortaklıklar, vb. sayesinde İttifak daha hareketli bir yapıya kavuşturuldu.

Ancak, İttifak'ın kriz önleme ve yönetimi için sahip olduğu teknik kapasitesi, İttifak'ın bunları operasyonel, finansal ve siyasi olarak üstlenmeye hazır olduğunda mobilize edilecektir.⁴⁰ Ancak şu bir gerçektir ki NATO, artık, sınırlı mukabele gerektiren sınırlı risklerle uğraşmaktadır.

H- Almanya'nın Tutulması (anchoring) Rolü;

Bu aslında NATO'nun eski misyonlarından biri sayılır. Çünkü NATO ilk kurulduğu yıllarda NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, İttifak'ın kuruluş nedenini şu şekilde özetliyordu; "Amerika'yı içerde, Rusya'yı dışarda ve Almanya'yı aşağıda tutmak". Dolayısıyla NATO sadece Rusya'yı değil İkinci Dünya Savaşı öncesi performans ile tüm ülkeleri tedirgin eden Almanya'yı da frenlemek amacını güdüyordu.

NATO şimdi ise, "Avrupa Birliği bağımsız bir savunma yapısına sahip siyasi bir birliğe dönüşüncüye kadar Almanya'yı frenleyecek bir geçiş rolü üstlenmelidir."⁴¹

"Pekçok Batı Avrupa ülkesi, yeni, birleşik bir Almanya üzerinde etkili bir kontrol olmak üzere NATO'nun devamı yönündeki arzularını dile ge-

tirmiştir. Güçlü ve tarafsız bir Almanya'nın Avrupa'da istikrarsızlığın kaynağı olacağı düşüncesi Doğu Avrupa ülkeleri kadar Batı Avrupa ülkelerini de rahatsız etmektedir."⁴²

I- Uluslararası Uzlaştırıcı ve Aracı (mediator) Rolü ;

Sovyetlerin yıkılması ile birlikte klasik savunma örgütü formatından kurtulmak için çaba harcayan NATO, hızlı bir iç ve dış yapılanmaya gitmiştir. 5. Maddede öngörülen toplu savunma misyonunu yitirmemekle birlikte, içeriğini değiştirmiştir. İşbirliği ve şeffaflığın vurgulandığı yeni yapıda, Soğuk Savaş döneminin katı yapılanmasından eser yoktur. Dolayısıyla İttifak'ın misyonları da bu yeni yapıya göre şekillenmektedir. "NATO, kendini bir savaş makinasından uluslararası uzlaştırıcı ve arabulucu konumuna dönüştürmeye çalışmaktadır".⁴³

J- Yeni Ortaya Çıkan Tehditlere (yerel, etnik ve dini tehditler, terörizm) Karşı Ortak Tepkinin Belirlendiği Bir Forum Olmak ve Bu Tehditler ile İlgilenmek

NATO'nun merkezi rolü üstlendiği 'işbirliğine dayalı' güvenlik sistemi, 'savunmaya dayalı' güvenlik kavramını ortadan kaldırmıştır. İşbirliğine dayalı bir güvenlik sisteminde ise hedef, muhtemel çatışmaları tahmin ederek bunların patlak vermesini önlemek ve önlemediği takdirde bu çatışmaları bastırmaktır. İşbirliğine dayalı güvenlik kavramı, potansiyel tehlike ve düşmanlara karşı oluşturulur. İşte bu nedendenir ki NATO soğuk savaş sonrası meşruiyetini potansiyel tehlikelere oturtmuştur.

Soğuk Savaş yıllarında NATO'yu birarada tutan o günkü tehditin büyüklüğü idi. Sovyetler'in ortadan kalkması sonrasında ise NATO'nun yere göğe sığdıramayan önemi ciddi bir sarsıntı geçirdi. İlk dönemin şaşkınlığı içerisinde, kendine yeni bir varlık nedeni ya da diğer bir deyişle yeni bir 'düşman' bulma zorunluluğu doğ-

du. Kısa bir süre içinde belirlenen düşmanlardan biri de 'İslami tehdit' idi. Soğuk Savaş döneminde 'kızıl kuşak' ne ise hemen sonrasında da 'yeşil kuşak' o duruma geldi. Boşalan ideolojik kutba 'İslam'ı yerleştirme çabaları başgösterdi.

1979'daki İran Devrimi'nden buyana, 'büyüyen İslami tehlike' hakkında çok şey yazıldı, çizildi. Bu tehlike, pekçok yerde Amerika'nın ve daha genel bir ifade ile Batı'nın çıkarlarını tehdit ediyordu. Cezayir'deki, Mısır'daki, Suudi Arabistan'daki, Filistin'deki, vb. İslami hareketler zaten tedirgin ediyordu, sona eren soğuk savaş ise onu 'resmi düşman' olarak niteliyordu. Medeniyetler Çatışması'ndan bahsedildiği bir dönemde Batı, hızla yayılan ve çıkarlarını tehdit eden İslam'a karşı tavrı almıştı. "NATO eski Genel Sekreteri Willy Claes bir konuşmasında, komünizm yıkıldıktan sonra Batı'nın güvenliğine en büyük tehdidin İslam olduğunu belirtiyordu."⁴⁴ CIA eski yöneticilerinden olan ve bir dönem Savunma Bakan yardımcılığı yapan John Deutch, İslami hareketleri terörizmin bir kategorisi olarak gördüğünü belirtiyor. Deutch'a göre bu teröristler daha ziyade Ortadoğu'da faaliyet gösteriyorlar ve Amerikan çıkarlarına en çok zarar verenler yine bunlar. Deutch bu teröristlerin[!] faaliyetlerini şu şekilde anlatıyor; "Bu teröristler Ortadoğu kökenli olmalarına rağmen Arap-İsrail çatışmaları ile hiçbir ilgileri yok. Amerikan vatandaşları sık sık bu teröristlerin hedefi haline gelmektedir, çünkü Amerika bölgede önemli bir varlığı olan ve Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkelerle iyi ilişkiler içinde bulunan dünyanın en önde gelen ülkesidir."⁴⁵

'İslam', Batı zihninde "korkuyu, fanatizmi, bağnaz din savaşlarını, bombalama ve kaçırma eylemlerini, vb. çağrıştırmaktadır."⁴⁶

Öte yandan, "İsrail, Mısır, Cezayir, Tunus ve Amerikan yardımı almak isteyen tüm diğerleri 'İslami tehdit' [ya

da diğer adıyla 'irtica'] i propaganda amaçlı kullanmaktadırlar."⁴⁷

Siyasal İslam uzmanı Robin Wright ise İslamı, siyasi gündemi belirleyen bir güç olarak tanımlıyor. Wright, 1992 yılında yazdığı bir makalesinde şöyle diyor; "İran Devrimi'nden 13 yıl sonra İslam sadece Ortadoğu'da değil, aynı zamanda Kuzey ve Batı Afrika'da, Orta Asya Cumhuriyetleri'nde, Hindistan'da, Batı Çin'de, vs. siyasi bir güç olarak yükselmektedir. Bu hızlı yükseliş öyle boyutlara ulaşmıştır ki, komünizmin yıkılmasından sonra İslam, Batı'nın ideolojik düşmanı olarak algılanmaya başlamıştır."⁴⁸

K- "Atlantik Birliği" Oluşturma Çabaları ;

Soğuk Savaş sonrasında güvenlik tanımının genişlemesi, NATO'nun gerekli ama yetersiz olduğu görüşünü de doğurdu. İttifak'a yeni misyonlar yüklenerek bu eksikliğin giderilmesi fikrinin yanısıra İttifak'ın bir diğer uluslararası kuruluşla birleşmesi gerektiğini savunanlar veya NATO'nun daha kapsamlı bir işbirliğinin sadece savunma ayağı olması gerektiğini ileri sürenler de çıktı.

İngiltere Dışişleri Bakanı Malcolm Rifkind, NATO'nun Atlantik'in iki yakasındaki ülkelerin savunma ve güvenliği için hâlâ vazgeçilmez olduğunu ancak Atlantik dayanışmasını sadece kısmen ifade edebildiği için de yetersiz kaldığını savunmaktadır. Çünkü 'güvenlik ve savunma', Soğuk Savaş sonrası dönemde karşılıklı çıkarların sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Rifkind'e göre ise Avrupa ve Kuzey Amerika'nın değerleri[kültürü], ekonomik refahı, ticareti ve politik inançları da tehdit altındadır. Rifkind, 1995 yılında yazdığı bir makalesinde şöyle demektedir; "Bize gereken sadece NATO'ya değil, ortak kaderimizin dört ayağı üzerine dayandırılmış bir topluluk, bir Atlantik Topluluğudur. Birinci ayak, hukukun üstünlüğü ve parlamenter demokrasiye olan ortak

inancımızdır. İkinci halklarımıza emsalsiz bir refah getirmiş olan liberal kapitalizm ve serbest ticarettir. Üçüncüsü, eski Yunan ve Roma'dan doğan, Rönesansı yaşayan ve bugünkü medeniyetimiz, değerlerimiz ve inançlarımızı oluşturan ortak Avrupa kültür mirasımızdır. Dördüncüsü ise, NATO İttifakı ile simgelenen savunma ve güvenlik olmalıdır.”⁴⁹

Charles Kupchan'ın ileri sürdüğü "Atlantik Birliği" modeli ise Avrupa Birliği ve NATO'yu kapsayan daha gevşek fakat daha kapsamlı bir birlik. Bu modele göre Avrupa Birliği, federal isteklerden kurtulup 'Ortak Pazarını' (single market) Merkezi Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya doğru genişletmeli, NATO ise bu yeni grubun savunma kolu olmalıdır. Ayrıca İttifak'ın üye devletlerin kolektif savunmasına olan bağlayıcı taahhütleri de bundan böyle barışı koruma ve önleyici diplomasi gibi yollarla kolektif güvenliğe dönüşmelidir. Bu aşamadan sonra ise 'Atlantik Birliği' kapılarını gerek Rusya'ya gerekse Merkezi ve Doğu Avrupa'nın yeni demokrasilerine açabilir. Atlantik Birliği'nin güvenlik yapılarına ve ortak pazarına dahil olacak ülkeler şu üç sorumluluğu üstlenecektir;

1. Ortak Pazar oluşturmak,
2. Kolektif güvenliği desteklemek,
3. Uluslararası siyasi işbirliğini genişletmek.⁵⁰

Sonuç Yerine

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte uluslararası sisteme hakim olan istikrarsızlık ve belirsizlik ortamında 'kesin' olan birşeyler söylemek oldukça zor. Uluslararası askeri ve stratejik yapıda belirmeye başlayan tek kutuplu sistemin ne kadar gerçekleşeceği hâlâ varsayımlar

düzeyindedir. Çünkü, Çin ve Japonya'nın önemli bir güç olduğu Asya-Pasifik bölgesi ve Almanya'nın yüksek etkinliğinin olduğu Avrupa Birliği bölgesi Amerikan hegemonyasının en büyük tehditleri durumundadır.⁵¹ Askeri ve stratejik yapıda belirmeye başlayan bu tek kutupluluğun aksine uluslararası ekonomik sistemde yoğun bir çok kutupluluğa gidiş yaşanmaktadır. Hızla gelişen ekonomik karşılıklı bağımlılık, uluslararası ilişkileri "ekonomik ilişkiler ağırlıklı bir noktaya"⁵² getirmiştir.

Askeri ve stratejik yapının en güçlü aktörü konumunda bulunan NATO da sisteme bağlı olarak ciddi bir değişim ve yenilenme süreci yaşıyor, fakat bu değişimin sonuçlarının ne olacağı konusunda kesin bir şeyler söylemek için henüz erken. İstikrarsızlık ve belirsizliğin hüküm sürdüğü uluslararası yapıda her an yeni olaylar patlak verebilir ve/veya olayların akışı farklı bir yöne çevrilebilir.

Ancak, şu ana kadar yaşananlar göstermektedir ki İttifak, toplu savunma amaçlı geleneksel bir askeri ittifaktan geniş çaplı bürokrasisi ve karmaşık bir karar verme süreci olan işbirliğine dayalı politik-askeri bir örgüt olma yönünde gelişmiştir ve gelişmektedir.

Kanımca, İttifak'ın geleneksel askeri yapısını ve toplu savunma rolünü bırakıp, global stratejisi olan bir işbirliği örgütüne dönüşme çabaları aslında 'Büyük' ülkelerin uluslararası arenada gerçekleştirmek istedikleri yeni çıkarların çabasıdır.

'Demokrasi', 'insan hakları', 'potansiyel tehlike alanları', 'ekonomik bağımlılık', 'hürriyet', 'işbirliği' vb. ise oyunun sahnede görünen kuralları....

DİPNOTLAR

- 1 Henry Kissinger, "The Future of NATO" In *The Defense Policies of Nations: A Comparative Study*, ed. by Douglas J. Murray and Paul R. Viotti, John Hopkins University Press, 2nd printing, USA, 1983, p. 122
- 2 Mark Danner, "Marooned In The Cold War", *World Policy Journal*, v.XIV, n.3, Fall 1997, p.18
- 3 James Kurth, "NATO Expansion And The Idea Of The West", *Orbis*, v.41, n.4, Fall 1997, p.561-562
- 4 Helmut Kohl, *NATO Review*, v 33, N.3, 1985, p.2.
- 5 Lord Carrington, "Reflections On The Alliance", *NATO Review*, V.32, N.3, 1984, p.2
- * Üçler Komitesini oluşturan Gaetano Martino (İtalya), Halvard Lange (Norveç) ve Lester Pearson (Kanada) daha sonraları "Üç Bilge Adam" olarak tanınmıştır.
- 6 Fredo Dannenbring, "East-West Relations: Are there Common NATO Positions?", *NATO Review*, V.32, N.5, 1984, p.1
- 7 Fredo Dannenbring, "East-West Relations:....", p.1
- 8 Beatrice Heuser, "What Nuclear Strategy for Post Cold-War Europe?", *Orbis*, V.36, n.2, Spring 1992, p.213
- 9 Benjamin Schwarz, "Permanent Interests, Endless Threats", *World Policy Journal*, Vol.XIV, n.3, Fall 1997, p. 27
- 10 R. Saunders, "Poor Richard's Almanack: False Hopes In Foreign Policy", *Orbis*, V.40, n.1, Winter 1996, p.9
- 11 R. Saunders, "Poor Richard's Almanack:, p.9
- 12 Philip Zelikow, "The Masque Of Institutions", p.11
- 13 Philip H. Gordon, *NATO's Transformation: The Changing Shape Of the Atlantic Alliance*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., USA, 1997, p.4
- 14 Jan Zielonka, "Europe's Security: A Great Confusion", *International Affairs*, V.67, N.1, Jan 1991, p.130
- 15 Lanxin Xiang, "Is Germany In The West or In Central Europe?", *Orbis*, v.36, n.3, Summer 1992, p.418
- 16 Christoph Bertram, "Europe In The Balance: Securing the Peace Won In The Cold War", Carnegie Endowment For International Peace, New York, 1995, p.30
- 17 Volker Rühe, "Shaping Euro-Atlantic Policies: A Grand Strategy For A New Era", *Survival*, Summer 1993, v.35, n.2, p.131
- 18 James Kurth, "NATO Expansion and The Idea Of The West", *Orbis*, V.41, N.4, Fall 1997, p.567
- 19 Phil Williams, Paul Hammond, Michael Brenner, "The US and Western Europe After The Cold War", *International Affairs*, v.69, n.1, January 1993, p.11
- 20 Dokümanın tam metni için bkz. NATO Dergisi, Aralık 1991, n.6
- 21 Philip H. Gordon, "NATO's Transformation: Changing....", Preface)
- 22 Alyson J.K. Bailes, "NATO: Towards A New Synthesis", *Survival*, v.38, n. 3, Autumn 1996, p.37
- 23 Lluís Maria de Puig, " NATO İçerisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği", *NATO Dergisi*- Yaz 1998, No 2, s. 7
- 24 Michael E. Brown, "The Flawed Logic of NATO Expansion", *Survival*, n.37, v.1, Spring 1995, pp.36-40
- 25 Wojciech Gebicki and Anna Marta Gebicka, "Central Europe: A Shift to the Left?", *Survival*, v.37, n.3, Autumn 1995, p.134
- 26 Dana H. Allin, "Can Containment Work Again?", *Survival*, v.37, n.1, Spring 1995, p.54
- 27 Howard E. Frost, "Eastern Europe's Search For Security", *Orbis*, v.37, n.1, winter 1993, p.39
- 28 Charles A. Kupchan, "Europe's Balancing Act", *Survival*, Review Essays, v. 38, n.1, Spring 1996, p.156
- 29 Michael E. Brown, "The Flawed Logic", p.34
- 30 Michael E. Brown, "The Flawed Logic", p.45
- 31 Mark Danner, "Marooned In The Cold War", *World Policy Journal*, v.XIV, n.3, Fall 1997, p.6
- 32 Owen Harries, "The Collapse Of The 'West'", *Foreign Affairs*, Sept./Oct. 1993, v.72, n.4, PP. 42-46
- 33 Stanley K. Ridgley, "Can NATO Assess Dues Fairly?", *Orbis*, V.34, n. 3, Summer 1990, p.344
- 34 Robert Joseph, "NATO's Role In Counter-Proliferation" in *NATO's Transformation: The Changing Shape Of the Atlantic Alliance*, ed. by Philip H. Gordon, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., USA, 1997 p.236
- 35 Charles A. Kupchan, "Reviving The West", *Foreign Affairs*, v.75, n.3, May/June 1996, p.98
- 36 William Odom, "How to Create A True World Order", *Orbis*, v.39, n. 2, Spring 1995, p. 163

- 37 William Pfaff, "Invitation to War", *Foreign Affairs*, v.72, n.3, Summer 1993, p.97
- 38 Owen Harries, "The Collapse....", p.41
- 39 Lanxin Xiang, "Is Germany In The West or In Central Europe?", *Orbis*, v.36, n.3, Summer 1992, p.422
- 40 Alyson J.K.Bailes, "NATO: Towards...", p.29
- 41 Jan Zielonka, "Europe's Security: a Great Confusion", *International Affairs*, v.67, n.1, January 1991, p.130
- 42 Stanley K. Ridgley, "Can NATO", p.344
- 43 Jonathan Clarke, "APEC As a Semi-Solution", *Orbis*, v.39, n.1, Winter 1995, p.90
- 44 Lawrence Tal, "Dealing with Radical Islam: The Case of Jordan", *Survival*, v.37, n.3, Autumn 1995, p.139
- 45 John Deutch, "Terrorism: Think Again", *Foreign Policy*, Fall 1997, pp.14-15
- 46 Ira M. Lapidus, "A Sober Survey Of The Islamic World", *Survival*, v.40, n.3,

- Summer 1996, p.391
- 47 Ira M. Lapidus, "A Sober....", p.391
- 48 Robin Wright, "Islam, Democracy and the West", *Foreign Affairs*, v.71, n.3, Fall 1992, p.131
- 49 Malcolm Rifkind, "Avrupa-ABD İlişkilerini Daha İyi Yansıtacak bir Atlantik Topluluğu İhtiyacı", *NATO Dergisi*, N.1, Mart 1995, p.12
- 50 Charles A. Kupchan, "Reviving The West", *Foreign Affairs*, v.75, n.3, May/June 1996, p.99
- 51 Ramazan Gözen, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi", *Liberal Düşünce*, Yaz 1997,, Sayı 7, s. 81
- 52 Ramazan Gözen, a.g.e., s.761 Henry Kissinger, "The Future of NATO" in *The Defense Policies of Nations: A Comparative Study*, ed.by Douglas J. Murray and Paul R. Viotti, John Hopkins University Press, 2nd printing, USA, 1983, p.122

KAYNAKLAR

- Bertram, Christoph, *Europe In The Balance: Securing the Peace Won In The Cold War*, Carnegie Endowment For International Peace, New York, 1995
- Gordon, Philip H., (ed.by) *NATO's Transformation: The Changing Shape Of the Atlantic Alliance*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., USA, 1997
- Joseph, Robert, "NATO's Role In Counter-Proliferation" in *NATO's Transformation: The Changing Shape Of the Atlantic Alliance*, ed. by Philip H. Gordon, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., USA, 1997
- Kissinger, Henry, "The Future of NATO" in *The Defense Policies of Nations; A Comparative Study*, ed.by Douglas J. Murray and Paul R. Viotti, John Hopkins University Press, 2nd printing, USA, 1983
- Sağider, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, İstanbul, 5. Basım, 1996

NATO REVIEWS

- Dannenbring, Fredo, "East-West Relations: Are there Common NATO Positions?", *V.32, N.5*, 1984
- Helmut Kohl, *V. 33, N.3*, 1985
- Lord Carrington, "Reflections On The Alliance", *V.32, N.3*, 1984

NATO DERGİLERİ

- de Puig, Lluís Maria, "NATO İçerisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği", *Yaz 1998*, No 2

- Rifkind, Malcolm "Avrupa-ABD İlişkilerini Daha İyi Yansıtacak bir Atlantik Topluluğu İhtiyacı", Mart 1995, No 1

ORBIS

- Clarke, Jonathan, "APEC As a Semi-Solution", v.39, n.1, Winter 1995
- Frost, Howard E., "Eastern Europe's Search For Security", v.37, n.1, Winter 1993
- Heuser, Beatrice, "What Nuclear Strategy for Post Cold-War Europe?", *V.36, n.2*, Spring 1992
- Kurth, James, "NATO Expansion And The Idea Of The West", v.41, n.4, Fall 1997
- Lapidus Ira M, "A Sober Survey Of The Islamic World", v.40, n.3, Summer 1996
- Odom, William, "How to Create A True World Order", v.39, n. 2, Spring 1995
- Ridgley, Stanley K., "Can NATO Assess Dues Fairly?", *V.34, n. 3*, Summer 1990
- Saunders R., "Poor Richard's Almanack: False Hopes In Foreign Policy", *V.40, n.1*, Winter 1996
- Xiang, Lanxin, "Is Germany In The West or In Central Europe?", v.36, n.3, Summer 1992

SURVIVAL

- Allin, Dana H., "Can Containment Work Again?", v.37, n.1, Spring 1995
- Bailes, Alyson J.K., "NATO: Towards A New Synthesis", v.38, n. 3, Autumn 1996
- Brown, Michael E, "The Flawed Logic of

NATO Expansion", n.37, v.1, Spring 1995

Gebicki, Wojciech, "*Central Europe: A Shift to the Left?*", v.37, n.3, Autumn 1995

Kupchan, Charles A., "*Europe's Balancing Act*", Review Essays, v. 38, n.1, Spring 1996

Rühe, Volker, "*Shaping Euro-Atlantic Policies: A Grand Strategy For A New Era*", v.35, n.2, Summer 1993,

Tal, Lawrence, "*Dealing with Radical Islam: The Case of Jordan*", v.37, n.3, Autumn 1995

Zelikow, Philip, "*The Masque Of Institutions*", v.38, n.2, Spring 1996

FOREIGN AFFAIRS

Harries, Owen, "*The Collapse Of The West*", Sept./Oct. 1993, v.72, n.4

Kupchan Charles A., "*Reviving The West*", v.75, n.3, May/June 1996

Pfaff William, "*Invitation to War*", v.72, n.3, Summer 1993

Wright, Robin, "*Islam, Democracy and the West*", v. 71, n.3, Fall 1992

FOREIGN POLICY

Deutch, John, "*Terrorism: Think Again*", Fall 1997

INTERNATIONAL AFFAIRS

Williams, Phil, "*The US and Western Europe After The Cold War*", v.69, n.1, January 1993

Zielonka, Jan, "*Europe's Security: a Great Confusion*", v.67, n.1, January 1991

LIBERAL DÜŞÜNCE

Gözen, Ramazan, "*Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi*", Yaz 1997, sayı 7

WORLD POLICY JOURNAL

Danner, Mark, "*Marooned In The Cold War*", v.XIV, n.3, Fall 1997

Schwarz, Benjamin, "*Permanent Interests, Endless Threats*", Vol.XIV, n.3, Fall 1997